

Vlier

De plant in Thijsses Hof.

De vlier met zijn Latijnse naam: "Sambucus nigra", bloeit van eind mei tot begin juni met roomwitte bloemschermen. De volgende opvallende fase valt in de herfst als de bessen zich ontwikkelen. Waar eerst de bloemschermen zich nog als tuilen naar boven hebben gericht, hangen nu de rijp geworden besjes in trossen te bungelen.

In Thijsses Hof hebben we niet zoveel vlierbomen. Je moet daarvoor richting de werkschuur. Even daarvoor staan er één links en één rechts te pronken. Dichterbij ook wel min of meer verscholen achter het pannenkoekenhuisje.

Thijsses en de vlier.

Ook in de tijd dat Thijsses regelmatig rondliep in de Hof stonden daar al vlieren. Natuurlijk trokken ze zijn aandacht en dan vooral in de herfst. In zijn Verkade-album over dat jaargetijde vertelt hij:

"Dat we nog niet meer vlierbessen gegeten hebben begrijp ik niet goed. Er werd ook wel gelei van gekookt, en die vonden we heel lekker, maar de vruchten rauw van de boom, aten we niet dikwijls. Ik denk dat we een weinig tegenzin in de vruchten hadden, doordat onze vlier in een vies achterafhoekje groeide en wij gehoord hadden dat hij 't kwaad uit de grond trok. In onze kinderlijke logica redeneerden we dan, dat dat kwaad dan door de bessen in ons terecht zou komen en wij waren van ons zelf al kwaad genoeg.

Toch hadden wij thuis een oud tuinboek uit de tijd van Jan de Wit, waar een mooi verhaal in stond over deugden van de vlier:

Een vorst was op de jacht verdwaald – vorsten schijnen altijd op de jacht te verdwalen – en vond in 't bosch een ouden man van tachtig jaar, die hevig schreide. Hij vroeg natuurlijk onmiddellijk, wat hem deerde en toen bleek, dat de oude man van zijn vader een pak slaag had gehad, omdat hij zijn grootvader had laten vallen. Natuurlijk was de verdwaalde vorst er hoogstelijk verwonderd over, dat die vader "noch soo veel krachten had om syn soon dapper af te smeren en vraeghden, waarby sy soo lange leefden". Toen kwam het uit dat "vlierbesiën" hun eenig geneesmiddel waren, terwijl hun voedsel bestond uit brood, boter en kaas".

Wij hielden daarom wel van die vlier, al was 't alleen om dien ouden huilende man. Later heb ik mijn tuinen ook nog al werk van vlieren gemaakt. Iederen herfst zie met genoegen naar de zware zwarte trossen, die vooral zoo mooi zijn als ze aan paarse steeltjes hangen. Nog altijd eet ik er zelf niet veel van en wel omdat ik ze vooral bestem voor de spreeuwen en lijsters, de jonge roodstaartjes, nachtegalen, zwartkopjes en al dat kleine herfstgedoe"

Thijssse kon het mooi vertellen en dat de vlier hem bijzonder aansprak, blijkt wel uit het bovenstaande verhaal.

Beschrijving.

De vlier kan bijna overal wel een plekje te vinden. Tot zelfs in de dakgoot van verwaarloosde huizen. Hij is bovendien een snelle groeier. Het gezegde: "*Boompje groot, plantertje dood*", is hier zeker niet van toepassing. Ook in de duinen zie je zijn aanpassingsvermogen. Daar is hij vaak in de zilte zeewind een naar het oosten overheellende "waaiboom".

Als je kijkt naar de schors zie je dat die ruw en grillig is. Met een beetje fantasie kun je er een reptielenhuid in zien.

De vlier was vroeger een geliefde boom bij kinderen. Het "kaboutertjes-hout" was ideaal om er blaaspijpen van te maken. Het witte sponsachtige merg in de takken is zacht en laat zich er gemakkelijk uitdrukken. Toen ik zelf kind was, waren de plastic elektriciteitspijpen daarvoor het aangewezen materiaal. Dat we in plaats daarvan ook een vliertak konden uithollen, kwam niet eens bij ons op. Zo'n plastic pijp werkte uitstekend. Vroeger is hier wel heel veel vroeger.

Het schijnt dat je van een tak ook gemakkelijk een fluitje kan maken: neem een vingerdikke tak van zo'n zes centimeter lengte, haal het merg eruit en rondt de rand van één uiteinde met een mesje af. Klaar! Schuif je bovenlip al blazend over de opening, terwijl je met een vinger het gat aan de onderkant in meer of mindere mate afdekt. Als het lukt er geluid uit te krijgen, dan ben je een echte "flierefluter".

De in de herfst aanwezige besjes zijn dieppaars, bijna zwart van kleur, vandaar de soortnaam "nigra" in de Latijnse naam. Vogels, met name spreeuwen, zijn dol op de bessen en verspreiden de harde zaden die er binnenin zitten door ze elders uit te poepen. Wanneer de vlier leeg is en alleen de bessensteeltjes

nog te zien zijn, hebben de vogels ze al ontdekt en zijn ze je voor geweest. Als de vlier voldoende ruimte en licht heeft, kan hij wel zes meter hoog worden.

Naam

Behalve de naam die wij gewoonlijk kennen heeft de vlier nog veel volksnamen. Zo is er vlierder, vlaarder, buizerhout, klokbushout en heulenteer. Dit laatste naar het donkere bijna zwarte sap dat de bessen bevatten. Klokbushout verwijst naar een oud gebruik om van het hout een proppenschietter te maken.

Gebruik

In de volksgeneeskunde had de vlier een goede naam. Met een extract van bloemen en bladeren werden heel wat ziektes (onder meer oogkwalen) behandeld. Bloemen en bessen zijn van oudsher een beproefd huismiddel om transpiratie op te wekken. Van de bloesem kun je heerlijke beignets maken. De zwartglanzende vruchten worden veel gebruikt voor jam en bessenjenever. Ook werd het wel gebruikt om bordeauxwijn en port te vervalsen. Dit misbruik kwam zoveel voor dat men in Portugal het kweken van vlieren heeft verboden.

De bessen bevatten een sterke blauwe kleurstof, waarmee men stempelinkt maakte voor keurmerken op vlees. Andere kleurstoffen zijn zwart uit de schors en groen uit de bladeren.

De bast van een jonge vlier werd ook wel gebruikt bij het behandelen van brandwonden. Opmerkelijk is dat in Siberië, maar ook bij de indianen in de VS (de oorspronkelijke bewoners), de bast (naar beneden geschaafd) werd gebruikt voor een betere stoelgang. Als het naar boven werd geschaafd, dan werd het toegepast als braakmiddel.

Voor tuinders die last hebben van mollen, heb ik nog een goede tip. Als je ze wilt verjagen, kun je dat doen door een verse vliertak in de mollengang te steken. Mollen houden niet van de geur van de vlier en gaan liever een straatje om dan in een gang met vlierlucht te komen. Naar de buurman bijvoorbeeld.

Wie zich onzeker voelde, zocht een oude vlierstruik op. Pakte die dan goed vast en concentreerde zich. Als je dat goed deed voelde je na een tijdje je zelfvertrouwen terugkomen.

Met een eenvoudig rijmpje kon je ook je jicht aan de vlier overdragen:

*Vlier, ik heb de jicht, jij hebt ze niet
Neem ze me af, dan heb ik ze niet.*

Folklore

Dat de vlier zo gezond is hebben we aan Vrouw Holle te danken, zoals uit het volgende verhaal blijkt:

Lang geleden in de kersttijd was Vrouw Holle op weg naar de mensen. Ze liep over een met sneeuw bedekte heide en hoorde de dieren slapen en het sap in de bomen stromen. Ze voorvoelde het voorjaar. Toen kwam ze een kale houtige struik tegen: een vlier. Die klaagde tegen Vrouw Holle dat hij zich zo overbodig voelde. Zelfs als brandhout wilden de mensen hem niet! Vrouw Holle raakte ontroerd door zijn jammerklachten en zei: "Van nu af aan ben je mijn struik. Je naam zal Vlier zijn en de mensen zullen mij kennen als vliermoedertje". Vervolgens gaf ze de struik allerlei nuttige zaken zoals: een genezende bast, roomwitte bloesems en bloedrood vruchtensap. De mensen ontdekten al snel deze eigenschappen en plantten de vlier, die ze vroeger zo hadden versmaad, in hun tuinen en op hun erven. In elk dorp groeide er één bij de bakoven. De zieken dronken het sap, de kinderen speelden in zijn schaduw en de bloesem geurde zoet

Doordat de vlier met de bescherming van Vrouw Holle werd verbonden, zou de vlier de duivel en heksen op afstand houden. Om die reden werd hij door bijgelovige mensen aangeplant bij huizen, stallen en waterputten. Een andere veel betere reden is, dat de bladeren van de vlier zo roken of liever gezegd zo stonken, dat ze vliegen weg hielden. Gekneusde bladeren bijeengebonden boven een deur of raam doen dat ook.

Vroeger maakten voerlieden mooie vlierkransen voor paardenhoofden met als doel de vele vliegen en horzels op afstand te houden. Degenen die het wat eenvoudiger wilden, stopten gewoon wat vlierloof tussen het paardentuig.

Vrouw Holle werd door de Germanen en Kelten ook wel gezien als de koningin van de onderwereld. Zij begeleidde daarin de geesten van overledenen naar het schaduwland. Nog niet zo lang geleden werd door doodgravers een takje vlierbloesem op de hoed gestoken als ze ergens een overledene met hun koets gingen ophalen (ook de zwepen, gebruikt door de koetsiers van de rouwkoetsen, hadden een vlierhouten handvat).

In oude tijden durfde geen houthakker het te wagen om ook maar een tak van een vlier te hakken, zonder de struik minstens drie keer om verlof te hebben gevraagd. Een vlier neemt wraak op degenen die haar verminkt.

Maar het was niet alleen de mens die de vlier in ere hield. Ook de dwergen en elven zitten en wonen graag onder de aan

Vrouw Holle gewijde boom, omdat ze de geur ervan zo aangenaam vinden. Als de dwergen er zijn kun je dat zien als hun fietsje bij de stam staat. Staat het fietsje er niet, dan zijn ze elders en heb je pech gehad.

Bron: Wikipedia.

Herfst door Jac. P. Thijssse.

Tekst: Martin Scheringa

Foto's: Lauran Oomen